

Blažena Rylek-Staňková

Zpěv a pohyb jako cesta k umění eurytmie

Michaela Dostalová

Její jméno je zvláštní. Úředně se vlastně jmenovala Blažena Staňková. Jméno Rylek připojila ke svému jménu na paměť svého snoubence, který padl jako voják za první světové války. Blažena Rylek-Staňková se narodila 10. února 1888 ve Slivenci u Prahy. Její otec byl známý matematik, ale také krásně zpíval a hrál na housle. O své matce píše: „*Moje matka byla zvláštní člověk. Měla po své matce, netolické babičce, dar předvídání. Otec jednal impulzivně a často ho maminka strhla od náhlých rozhodnutí. Maminka byla rozený matematik; na co jsme my, v matematice studování, brali tužku, ona se jen zamyslela, změnila se trochu v obličej - a řekla výsledek. Tatínka to ovšem velice zajímalo, dával jí slovní rovnice, ale vždy bylo vypočteno bez tužky a bez papíru - a dobře!*“

Blažena od dětství nadšeně zpívala. „*Zpěv mi byl elementem, v němž jsem se koupala, byl mi nutností, snad bych se byla bez něho udusila. - Přišla návštěva, uviděla mne a zvolala: „Blažena! Copak nám dnes zazpívá? A třeba byla ona návštěva ještě v zimníku, Blažena se obřadně uklonila a spustila a nebyla k zastavení.“*

Když jí bylo 9 let, přestěhovala se její rodina (Blažena měla ještě dvě sestry a bratra) do Prahy. „*Na měšťanské škole jsem měla na zpěv paní Hubnerovou. Ta zpívala pěkným středním hlasem i komponovala - zpívaly jsme od ní trojhlas ve škole. Do našich hodin zpěvu chodil ředitel školy pan Ra- šín a vždy mne vyzval, abych něco zazpívala sama. Chodily jsme tehdy ještě v neděli do kostela společně, sešly se ve škole a šly s ředitelem v čele a učitelstvem do kostýlku pod školou (velký kostel na Strossmayerově náměstí ještě nestál). Těšila jsem se na tyto bohoslužby, protože se tam zpívalo ve velké místnosti s klenbou, a tam jsem si už vyposlouchala, že můj hlas plave nad celou školou... “*

„*Paní učitelka Hubnerová si pozvala tatínka a kladla mu na srdce, že moje nadání je výjimečné, aby mne dal školit ve zpěvu. Tatínek rozhodl, že se budu učit zpívat, ale až si udělám maturitu, že mám předpoklady být dobrou učitelkou. Rodiče totiž chtěli, abychom i my tři děvčata měla studie, která by nám zajišťovala samostatné povolání. A tak jsem vešla do státního pedagogického ústavu v Praze.“*

Po maturitě na učitelském ústavu v roce 1907 se ihned jí ililásila do operní školy Olgy Paršové-Žikešové. V rámci je jích produkcí také veřejně vystupovala. Její hlas měl neobyčejné rozpětí. Kritika v novinách ji jednou hodnotila jako „*nadějnou koloraturku*“, jindy chválila její „*sameťový iilt*“. Po třech letech přešla do operní školy Maruše Langové. Ale její hlas ztrácel svůj původní lesk.

Otec Blaženě zajistil, že byla vedena jako čekatelka na učitelské místo v Praze, že tedy nemusela na venkov. První dva roky proto jenom výjimečně zaskakovala na některé škole. Ale otec ji nenechával doma. Dopoledne chodila do francouzské školy v Praze, odpoledne studovala zpěv a malování. O letních prázdninách absolvovala prázdninové jazykové kurzy pro cizince ve Francii. Teprve třetím rokem začala plně učit. Všimla si, že starší učitelky měly „*podlomené hlasy*“. Také postřehla, že jí samé už zpěv nepůsobí takovou radost jako dříve. Přemýšlela, čím to je.

Do toho přišel otcův požadavek, aby si složila odbornou zkoušku z matematiky. Otec byl členem Jednoty českých matematiků, vedl kurzy pro učitele a představoval si, že jeho dcera bude v jeho činnosti pokračovat. Blažena věděla, že to by pohřbilo její pěvecké plány. Mezi ní a otcem docházelo ke stálým hádkám. „*Do sporů, které teď u nás vládly a kterých u nás nikdy nebyvalo, se jednou vložila*

maminka, naše lichá maminka, která s námi nikdy nezpívala - říkala, že to lak neumí - a povídá: Divím se ti, že nechceš složit odbor [tj. odbornou zkoušku - pozn. aut.], práci ti to přec nedá, a je lip mít takové vysvědčení, později by tě to mrzelo... Stavět existenci na hlase, pouze na hlase, se mi nezdá dost moudré. A vždyť to nejkrásnější z tvého hlasu ten hlas už ztrácí.

Blažena si tehdy uvědomila, že s jejím hlasem není cosi v pořádku, a svolila, že se bude připravovat na odbornou zkoušku. Složila ji roku 1913. Na oplátku ji otec roku 1912 přihlásil na intonační kurz Maxe Battkeho. Během kurzu jí Max Battke nabídl, že by mohla být jeho asistentkou. Odmítla, ale jeho solmizační metodu uplatnila jako učitelka měšťanské školy v Libni na Korábě a v kurzech pro děti i pro učitele. Bylo jí také svěřeno vedení rubriky zpěvu v *Časopisu učitelek* (1916-1918) a v *Hudební Hudebním věstníku Pěvecké obce české* (1917). Přednášela a vedla také intonační kurzy v Berouně, Rokycanech, Zbirohu, Jindřichově Hradci, Táboře, Pardubicích a Chrudimi.

Do života rodiny Staňkových tvrdě zasáhla první světová válka. Blaženina matka po vyhlášení války omdlela, začala chřadnout a v únoru 1915 zemřela. Její bratr narukoval, sestry se spolu s Blaženou odstěhovaly, otec se podruhé oženil. Blaženin snoubenec padl v prvním roce války.

Po válce chtěla studovat zpěv u profesora Ifferta v Drážďanech. Ale jak se uvolnit ze školské služby? Vzpomněla si na svou někdejší učitelku na měšťanské škole, nyní senátorku Františku Plamínkovou, a ta jí vymohla roční dovolenou. S profesorem Iffertem si velmi rozuměla, ale cítila, že se její hlas stále dostatečně nerozvíjí. Zkoušela tedy jiné metody, marně. Jednou ji cestou na nádraží v Drážďanech ve výloze obchodu s hudebninami upoutala brožurka Eduarda Plateho *Akustika lidského těla (Die Akustik des menschlichen Körpers)*. Koupila si ji a pokračovala v plánované cestě do Berlína. „Večer jsem spíše náhodou než vědomě přišla do svého pokoje - a tu jako když mne trkne, mi napadne ta útlá knížka. Sednu a čtu, ani nedočtu, a slzy jak hráchy mi tekly z očí - a byly to slzy radosti. Já nevěděla, ale cítila, že jsem tam, kam patřím. Byly přímo Vánoce, zůstala jsem v Berlíně, ale bez zájmu o vše v něm, napsala jsem E. Platemu a po Vánocích dostala odpověď. - První hodinu jsem měla 6. ledna 1920.“

To, co ji v brožurce Eduarda Plata a pak po celou dobu jejího studia u něho (dojížděla za ním do Drážďan až do roku 1938) tak fascinovalo, byly myšlenky, které už v sobě patrně polovědomě chovala a které ji později sblížily i s waldorfskou pedagogikou a s eurýtmii.

Například po- /natek formulovaný Eduardem Platem v jeho *Nauce o tvo- icuí hlasu (Stimmbildungslehre)*: „S každým novým žákem piodstupuje před učitele nový problém. U každého žáka je nutno své dosavadní dosavadní učitelské zkušenosti zapomenout, jinak ni i tel velice lehko ustrne.“ Tedy žádné hledání nějaké jednotné metody, ale umění vcítit se do žáka a prožít v práci . ním vždycky znova něco jako „smrt a zmrtvýchvstání“.

A pak ovšem i Platovo vědomí, že v lidském organismu všechno souvisí se vším a že hlas u člověka vždycky vyjadřuje soulad nebo disharmonii celé jeho bytosti, tělesné i duševní, lak byla tato myšlenka Blaženě Staňkové blízká, vysvítá z jejího pojednání o praxi u Eduarda Plata: „Od dětství, jak daleko se zpět vůbec pamatuji, jde se mnou určitá zvláštní vlastnost a schopnost vposlouchávání se do lidského hlasu a mluvy ir smyslu tuto naznačeném. Svoje okolí jsem si v dětství členila podle hlasu a mluvy na tábor přátel a nepřátel. Později bylo mým zájmem usuzovat z výrazu obličeje, jak asi zní hlas dotyčného člověka, a naopak jaký asi obličej patří k hlasu někde právě znějícímu.“ A dále: „Plate neposlouchá pouze hlas, ale e hlase slyší a ve výrazu vidí celého člověka. Jemu je tělo lidské hudebním nástrojem, na nějž není zpravidla možno hrát, protože nejsme už, jakými nás příroda míti chtěla, ale v neladu, rozhlížení a

zpreházení. A uvádět v lad, v harmonii tyto nelady, bránící volnému proudění dechu, to je prací Piateho.“

Eduard Plate v pražské přednášce, podnícené Blaženou Staňkovou, sám říká: „*Ve své vyučovatelsképraxi se snažím uvést pěveckou techniku, umělecký výraz, vývoj niterného člověka a tělesné zdraví navzájem ve vnitřní kontakt.*“

Nemusí nás překvapit dvě skutečnosti. Nejprve že Eduard Plate nebyl pouze učitelem zpěváků, ale že se zabýval i léčením nejrůznějších hlasových poruch. Ve své *Akustice lidského těla* to shrnuje těmito slovy: *Budtež tuto uvedeny případy poruch mluvy, jež se mi podařilo uzdravit. Byla to jedno- nebo oboustranná ochrnutí hlasivek, následek to nejrůznějších příčin, nejčastěji hysterické ochrnutí hlasivek válečných neurotiků. Hlasivky tu ztratily schopnost kmitání, takže nebyly s to vyloudit ani sebe slabší tóneček a muselo vypomoci pouhé šeptání. U mnohých těžkých případů s komplikacemi nebylo možné ani to. Případy další byly: naprostá ztráta hlasu jako následek těžkých katarů hrtanu, průstřel hlavy, pád na hlavu, jímž byl porušen Brocův závit v mozku a tím vlastní centrum mluvy. Jiné příčiny naprosté ztráty hlasu byly: růže, nedomykání hlasivek, těžké otravy plynem, mrtvice, polyp na hlasivkách, zduření, zánět, překrvení a několik docela zvláštních druhů epileptických nervových poruch.*“

Blažena Staňková se tu tedy setkala se zvláštním spojením práce umělecké a léčebné, jak je později našla v nejobsáhlejším smyslu ve waldorfské pedagogice a eurymii.

Druhá skutečnost, jež vyplynula jako důsledek Platovy osobité práce, bylo nepochopení v kruzích odborníků, kteří byli v zajetí svých navyklých šablonovitých myšlenkových postupů a nebyli schopni se z nich vymanit ani v konfrontaci s takřka neuvěřitelnými léčebnými výsledky Platovými. Až v pozdějším věku byl Eduard Plate jmenován profesorem drážďanské konzervatoře. Také když Blažena Rylek- -Staňková zorganizovala Piatemu třikrát přednášku v Praze (v letech 1922, 1923 a 1937), byl ohlas přednášek celkem vlažný. I to byl pro ni důležitý poznatek. Když sama později bojovala - jako nikdo jiný - za uznání eurymie u úřadů a veřejnosti, měla zpočátku až překvapivé výsledky; ty však neměly příliš dlouhé trvání. Jako Platová žačka na to byla připravena a nemohlo ji to zlomit. Platovou způsobu práce věnovala později knižní pojednání; rukopis dokončila v roce 1938, ale politické poměry zabránily jeho vydání.

z dosavadního líčení by mohl vzniknout dojem, že Blažena Rylek-Staňková věnovala všechn svůj zájem zpěvu. Nebylo tomu tak. I když zpěvu patřila její největší láska, od dětství ji přitahoval i taneční pohyb a recitace básní. Ilylo proto pro ni samozřejmé, že si jako učitelka zvolila obory tělesná výchova a zpěv. Za pobytu v Německu poznala taneční směr Mary Wigmanové, tanečnice a choreografky, přední představitelky výrazového tance, která měla od roku 1920 vlastní taneční školu v Drážďanech. Blažena Rylek-Staňková uvedla její systém do své pražské školy a pořádala v Měšťanské besedě představení svých žáků. Rodiče žáků ji velmi podporovali a vymohli pro ni koupi klavíru do školy. V květnu 1924 si těchto představení povšimla i oficiální kritika a vyslovila se o její práci velmi příznivě.

V pražském domě, kde bydlela, bydlela i rodina di Krkavce, který vedl anthroposofickou pobočku Studium. Tak se stalo, že jí tato pobočka poslala čestnou vstupenku na eurymické představení umělců z Dornachu v di vadle na Vinohradech v dubnu 1924. V tomto představení poznala to, co dlouho hledala - skutečné spojení tónu a pohybu a také slova a pohybu. V hledišti byly početně zastoupeny úřední školské kruhy a tři řady před ní seděla její učitelka, senátorka Františka Plamínková. Už o přestávce jí senátorka přislíbila roční dovolenou na studium eurymie. Blažena tedy odjela do Dornachu, kde donedávna stálo dřevěné Goetheanum, klenot organické architektury, který o silvestrovské noci 1922 podlehl plamenům úmyslně založeného požáru. Bohatá činnost, která se v něm odehrávala, musela být přenesena do Truhlárny (Schreinerei), pomocné budovy pro stavbu Goetheana. Usilovně se věnovala studiu pro ni nového oboru. „*Můj rok se chýlil ke konci a já měla ukázat paní Steinerové, která vedla vývoj eurymie podle údajů dr. Steinera, co jsem za ten rok získala. Vypracovala jsem si naše národní písně a předvedla je ve zkoušce ve Schreinerei na jevišti. Diplomy se ještě nedávaly, dostala jsem však*

ústní dovolení pracovat v eurytmii ve škole a vést veřejné začáteční kurzy.

Požádala jsem Ministerstvo školství a osvěty o dovolení, abych směla připojit cvičení eurytmická k hodinám tělovýchovy, protože jsem tam měla možnost sálu - tělocvičny. Bylo mi to povoleno. Prvně to bylo v roce 1925-6. Tehdejší Osvětový svaz mne zařadil do svých přednášek hned třemi večery, přednášela jsem ve Sdružení učitelek, koncem školního roku pořádala první představení eurytmických cvičení v Měšťánské besedě. “ (V dobové zprávě se uvádí, že sál naplněný nejen příslušníky účinkujících, ale i značným počtem jiných zájemců, svědčí o zájmu širších kruhů.) „Ministerstvu jsem vypracovala postup své práce v tom roce, napsala pojednání o eurytmii a připojila žádost o možnost další práce v roce příštím. “

O dalším večeru eurytmie, který uspořádala v Měšťánské besedě, píše: „Roku 1927 jsem pořádala večer eurytmie v Měšťánské besedě se svými žákyněmi, k němuž jsem si stvořila Žabí scénu, obraz toho, jak jsem ve škole pracovala. Uplatnila se tam gymnastika i eurytmie. Žáby byly v zeleny, a hnědých kalhotkových dresech, vletěly na jeviště dalekým skokem (...) uplatnila jsem vše, co bylo možno, ze systému Mary Wigman. To vše k drobným básničkám o žabách, pil rytmicí bubínkem a gongem. Do těchto rejů zapadaly jako zjevy víly ve světlých splývavých dlouhých chitonech se ,závoji a vytvářely eurytmické formy vokálů.

Mezitím ovšem Blažena Rylek-Staňková intenzivně pracovala. „Byla jsem umístěna na nádherné škole Masarykové v Praze 7. (...) Požádala jsem ministerstvo o možnost rozdělení dvou hodin tělovýchovy na hodinu gymnastiky a eurytmie. Tady na Masarykové škole už to tedy nebylo pouhé připojení eurytmických cvičení, ale plná hodina eurytmie týdně ve splývavých šatech. Pro hodiny gymnastiky jsem ponechala dresy M. Wigman pro sebe i pro dívky. Ke gymnastice jsme byly bosy - i já - jako dříve, pro eurytmii v látkových střevíčkách a punčochách. Škola dostala pro tělocvičnu krásné pianino, já opatřila bývalou žákyni školy slečnu Dášu Hudrlikovou, absolventku prof. Páleníčka, která nám v hodinách eurytmie hrála - a začalo vrcholné období mého učitelování. Školní úřady všech stupňů posílaly na naši školu návštěvy domácí i z ciziny.

Předváděly jsme nejen eurytmii, ale i gymnastiku, sborovou recitaci, zpěv a druhým rokem i výsledky kreslení a malování. Svoje další matiné v Měšťánské besedě jsem naplňovala pouze eurytmii. Výsledky v kreslení překvapily i mne, která jsem věděla, že celý umělecký zásah a hlavně eurytmie se projeví i v ostatních předmětech. Byly obdivuhodné po stránce tvarové, a pokud jde o vidění barev, jež se u dívek projevilo, udivovaly i akademické malíře. Nejprve jsme pořádaly výstavu ve škole. Připojila jsem i nové věci v rýsování a vlastní lepená tělíska geometrická, namnoze miniaturní. Článek o mém vztahu k rýsování si vyžádala Výtvarná výchova. Nazvala jsem jej ,Eurytmie v rýsování'. Z výstavy školní se vyvinula výstava ve všech místnostech Stálé školské výstavy na rozhraní roků 1935-36. Trvala čtyři měsíce. (...) Za tuto výstavu jsem dostala Diplom za zásluhy o české školství. “

Školský úřad jí poskytl dovolenou, aby přeložila Steinerův spis Metodika vyučování a životní podmínky výchovy. Překládala i mantrické verše Rudolfa Steinera a také je recitovala před přednáškami a eurytmickými představeními.

V roce 1937 musela z Masarykovy dívčí školy odejít, protože si včas nezažádala o definitivu. Se žákyněmi se loučila pětidenním zájezdem do Tater a slavnostním představením eurytmie v Domovině v Holešovicích, kde účinkovaly Grete Ungerová (později Proskauerová) s Annou Stránskou. Blažena Staňková představení uváděla a recitovala k eurytmii. Pro Masarykovu dívčí školu připravila ještě koncert, na němž také zpívala.

Důvěra a vstřícnost školních úřadů ji patrně povzbudily k lomu, že se dala do sepisování rozsáhlé studie Eurytmie ir škole. Byla to metodická příručka, patrně vůbec první loho druhu i ve světě. Svědčí o jejím hlubokém proniknutí do zákonitostí eurytmie, poezie, recitace, waldorfské pedagogiky, ale i anthroposofie, která jí umožnila tyto zákonitosti poznat. Stojí za to citovat vstupní slova, jimiž tato Indie začíná: „Je mým vroucím přáním, aby těchto několik statí bylo popudem ke studiu životního odkazu dr. R. Steinera v řadách učitelských u nás, a aby hlavně mladší generace vychovatelů mládeže československé se brzy podjala práce nu tomto poli a našla svůj životní úkol ve zřízení svobodné, volné školy pedagogiky R. Steinera u nás,

abychom se i v tom směru připojili k rodině evropských států a našemu národu vychovali generace jedinců, po nichž celá naše touha už dnes volá. „

Převratné světové události 20. století způsobily, že trvalo **ještě** půl století, než v roce 1992 vznikly u nás první waldorfské školy, a tak se toto vroucí přání začalo naplňovat. Od školního roku 1937/38 působila jako odborná učitelka na Měšťanské škole v Dejvicích na Důřichově náměstí. Zde opakovala eurytmické představení z Domoviny, přítomni byli i zástupci mimopražských školních úřadů. Škola v Dejvicích byla první, kterou Němci roku 1939 po svém vpádu zabrali jako ubytovnu pro vojsko. Škola potom byla nucena se stěhovat ze školy na školu za nejtěžších podmínek. V té době se necítila zdravotně dobře, také jí velmi chybělo dojíždění za Eduardem Platem, protože cestování do ciziny nyní bylo prakticky nemožné. Když jí pak v roce 1941 bylo navrženo předčasné penzionování, považovala to za vysvobození. Při odchodu do výslužby obdržela Po- chvalné uznání „za dlouhotrvající a velmi úspěšnou činnost učitelskou“.

Už od roku 1938 studovala na pražské konzervatoři u profesora Aloise Háby na oddělení pro hudbu čtvrttónovou a šestitónovou. Během studia napsala 20 skladeb v těchto tónových systémech. Absolvovala v roce 1946. Jeden drobný záznam z jejího životopisu ale připomíná, že nežila jenom eurytmií a hudbou: „*Roku 1940 v době vánoční se mi vyrojily básně, z nichž jsem pak některé zhudebnila. Básně mi přicházely i v noci, měla jsem u sebe papír a prostě pol mě psala.*“

Eduard Plate ji v Drážďanech seznámil s náboženským linutím Christian Science. Blažena Staňková později pravidelně navštěvovala jejich nedělní bohoslužby. „*Najednou mi při jedné bohoslužbě napadlo - začneš klavír. Po bohoslužbě jsem vstala, zašla k harmoniu a prostě řekla slečně Mokrýšové (žačce profesora V. Kurze), na čem jsem se rozhodla.*“

Docházela tedy na hodiny ke slečně Mokrýšové, která ji brzy nato seznámila s učitelem zpěvu R. F. Wolfem. Blažena Slaňková se nyní vedle kompozice a klavíru začala znovu věnovat zpívání.

Roku 1942 bylo Eurythmeum policejně uzavřeno, a tím ustala i její veřejná eurytmická práce. Ale spřátelené zájemce o eurytmii i nadále učila ve svém bytě. Začala též intenzivní studium hry na klavír u Ivana Moravce, ten však pozoroval její kompoziční nadání a prosadil, že po absolutoriu u Aloise Háby a po úředním uzavření jeho oddělení v roce 1947 mohla dále studovat skladbu u profesora Zdeňka Hůly.

Nyní komponovala v diatonické soustavě, mj. *Symfonický obraz*, třívětou *Kantátu*, cykly písní, pět melodramů na texty z Morgensternových *Šibeničních písní*. V mezinárodní skladatelské soutěži ve Vercelli v Itálii získala Viottiho diplom.

Bylo jí 58 let, když ještě jednou změnila učitele zpěvu, R. R Wolf byl Němec. Sice nemusel opustit republiku hned po válce, byl mu povolen ještě rok pobytu v Praze, pak se ale musel odstěhovat do Německa. Blažena Rylek-Staňková přestala zpívat, když jí bylo 66 let.

Její 75. a 80. narozeniny byly slaveny se srdečnou okázalostí. Zatímco její jednotlivé skladby zaznívaly každým rokem na koncertech sdružení Minerva, k jejím osmdesátinám byl uspořádán koncert výhradně z jejích skladeb. Program koncertu zaslala do Dornachu svým někdejšími učitelkám a doprovodila jej krátkým nástinem svého života a vřelým díkem za to, co v Dornachu získala. Bylo to, jako by se uzavřel kruh. Zemřela 31. prosince 1973.